

Utrip z delavnice Tiporenesansa.
Foto: Alijana Šantej, Ljubljana, junij 2011

Ustvarjamo mozaične zgodbe.
Foto: Maja Vodopivec, Ljubljana, april 2011

ZGODBA ČLOVEKA NA ZGODBO ČLOVEKA TKE PRIPOVED KRAJA

O ustni zgodovini na Univerzi za tretje življenjsko obdobje

V mreži nevladnih organizacij, ki na tak ali drugačen način delujejo na področju izobraževanja starejših, smo dali posebno mesto nesnovni in snovni kulturni dediščini.

Delovanje in zavzetost nevladnih organizacij na področju dediščine smo nedavno predstavili na srečanju predstavnikov nevladnih organizacij – organizacije, vključene v projekt »Krepitev mreže nevladnih organizacij izobraževanja starejših« ob podpori MJU in ESS – v Centru Evropa v Ljubljani. Na srečanju smo spregovorili tudi o prostovoljstvu na področju prepoznavanja, evidentiranja in predstavljanja kulturne dediščine v javnosti. Zavedamo se, da nesnovna kulturna dediščina ne obstaja, dokler je ne podvržemo vsem trem postopkom. Doc. dr. Nives Ličen je na tem srečanju sodelovala s prispevkom Ustna zgodovina: Naša preteklost in naša dediščina, naslov njenega prispevka pa bi lahko preoblikovali tudi v Kulturna dediščina: Pričevanje o naši preteklosti in prihodnost naše sedanjosti.

Z odkrivanjem nesnovne kulturne dediščine starejših želimo vzpostaviti kontinuiteto, brez katere kultura usahne. Nives Ličen je opozorila, da s posameznimi metodami ustne zgodovine, kot so pogovor, intervju, zapisovanje spominov, starejši, denimo študenti univerz za tretje življenjsko obdobje, raziskujejo različne vidike vsakdanjega življenja, kot so ga živeli v otroštvu in mladosti. To je lahko preprosta naracija ali pripovedovanje, lahko pa pripovedovanje vključimo v predhodno strukturo in določimo vidike življenja, ki jih na ta način želimo raziskati. Lahko raziskujemo, denimo, življenje ljudi iz delavskih mestnih četrti v določenem časovnem obdobju, da bi izvedeli, kako je nekoč potekal njihov vsakdanjik, kako so se prehranjevali, kakšne so bile higienske navade, kako se je bilo treba obleči, ipd., kaj se je dogajalo ob prelomnih dogodkih v njihovem življenju.

Vprašani starejši ljudje zapišejo svoje spomine pa tudi spomine

svoje družine in/ali prebivalcev lokalne skupnosti. Pomembno je, da v teh spominih prepoznamo zunanje dogodke, pa tudi to, kako so vprašani te dogodke doživeli. In to je prav tisti vidik zgodovine, ki ga ne moremo najti v zgodovinskih učbenikih in tradicionalnih zgodovinskih študijah. Pa še nekaj je pomembno. Iz takšnih popisov vprašani dobijo distanco do svojega življenja, opazujejo ga in odkrijejo neko notranjo strukturo, logiko in rdečo nit vsega, kar so doživeli. In ker gre za dediščino, je pomembno, da je zapisana, kajti dediščina je dragocena za pripovedovalce same, za njihove potomce, pa tudi krajanje. Lahko bi rekli zgodba človeka na zgodbo človeka tke pripoved našega kraja. Tako popisane zgodbe krajanov lahko dopolnijo zgodovinske razstave in so vsebinski vir za publikacije, radijske in televizijske programe, so prva podlaga za razvoj kulturnega turizma, so močna povezovalna vez med krajanje. Težko bi bilo namreč živeti brez zgodovine, osebne zgodovine ali zgodovine kraja. Tako rojena zgodba ljudi in njihovega kraja je v današnjem času temelj tudi gospodarskemu razvoju.

Osrednjo temo izobraževanja in pogovor mentor razdeli v nekaj vsebinskih sklopov. V uvodu posameznega izobraževalnega srečanja se krajanje, člani študijske skupine, seznanijo s tematiko, ki jo bodo obravnavali: s časovnim okvirom obdobja, z orisom prostora, s kulturnozgodovinskim pogledom na obravnavani čas. Za posamezna srečanja in posamezne sklope člani skupine prispevajo fotografije, ki v njihovem spominu budijo zanimivo zgodbo.

Ustno zgodovino oziroma metodo ustne zgodovine pa je mogoče uporabiti še drugače. Študenti univerze za tretje življenjsko obdobje so tako v nekem programu predstavili obdobje svojega življenja med sedemnajstim in devetnajstim letom starosti. V takšnem programu skušamo doseči več – da bi študenti pridobili

* Senka Hočevar Ciuha, dipl. pedag. asist. za področje andragogike, projektni vodja pri Univerzi za tretje življenjsko obdobje Ljubljana. 1000 Ljubljana, Poljanska cesta 6, E-naslov: univerza3@siol.net; Doc. dr. Dušana Findeisen, prof. angl. in franc., doktorica znanosti s področja andragogike, predstojnica Inštituta za raziskovanje in razvoj izobraževanja pri UTŽO Ljubljana, predavateljica na Filozofski fakulteti v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Poljanska cesta 6, E-naslov: dusana.findeisen@guest.arnes.si

še dodatno znanje in veščine, denimo računalniške, da bi razvijali estetsko in kritično mišljenje. Spoznajo, da so za nesnovno kulturno dediščino pomembni kriteriji, s katerimi izberejo iz tega preživetega življenja tisto, kar je vredno in pomembno, tako zanje kot za prihajajoče generacije. In tako člani skupine najprej drug drugemu povedo svojo zgodbo, jo zaokrožijo in tematizirajo. Tako namesto pisnega zapisa nastane pripoved, zapisana v video posnetek. Študentka Univerze za tretje življenjsko obdobje, Milojka Babšek Valentinčič, je tako v Bristolu posnela zgodbo svojega življenja z naslovom Vrnitev v mojo dolino. Pripoveduje o starem očetu, ki je služil vojsko v treh cesarstvih in ji je zapovedal: »Vrni se v svojo dolino ...« A Milojka je odšla iz svoje doline, šla študirat v Ljubljano, prejela zeleni indeks. Bila je na zboru tabornikov v Makedoniji, z dekleti iz svojega razreda je na maturantski izlet potovala z ladjo. V Dubrovniku so dekleta sedela ob prazni mizi v razkošnem hotelu z litrom radenske, čez dve uri so naročila še en liter. To je bilo v tistih časih mogoče. Milojkina zgodba, njene fotografije, njena pripoved, zvok deroče Soče, vse to nam priključuje v spomin kulturo nekega obdobja.

Nastal je dokument nekega časa. Takšna je metoda ustne zgodovine.

Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje se na izobraževalnih srečanjih prenaša strukturirano znanje, veliko prostora pa je tudi za znanje, ki ga v študijsko skupino prinašajo člani skupine. Prav tisto osebno in skupno izkustveno znanje, ki izobraževanje naredi živo in povezano s celoto študentovega življenja. Lahko bi rekli, da v posameznih študijskih krožkih, pa naj gre za študijski krožek o krajevni zgodovini, antropologiji, književnosti, psihologiji ali drugih področjih, prihaja do izraza in v javnost (v obliki študij, raziskav, člankov, javnih nastopov) bogata nesnovna kulturna dediščina starejših.

Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje pa bi želeli spodbuditi tudi prenos nesnovne dediščine obrtniških veščin. Zato bi potrebovali prave upokojene obrtnike, pravo orodje, prave delavnice in seveda študente, ki bi po določeni metodologiji to dediščino tudi dokumentirali. Tu pa se odpira že nova zgodba o nesnovni kulturni dediščini.

VKLJUČEVANJE DEDIŠČINE V TURISTIČNO PONUDBO

Primer projekta »Prisluhni glasu vasi«

Na Veliki planini Center za razvoj Litija v sodelovanju z Občino Kamnik spodbuja strokovno vključevanje dediščine v turistično ponudbo območja. Skupaj z Občino si v zadnjem letu intenzivno prizadevajo za zaščito sira trnič, ki je velika posebnost Velike planine. Pripravljena sta Pravilnik o tehnološkem postopku izdelave trniča in Pravilnik o pogojih podeljevanja pravice do uporabe kolektivne blagovne znamke Trnič. Glede na to, da znajo ta posebni sir izdelati samo še nekateri pastirji, Občina Kamnik želi spodbuditi izdelavo trničev, saj so pomemben del dediščine Velike planine. Z zaščito trničev bi ohranili del identitete planine, saj siri veljajo za posebne in jih v taki obliki ne poznajo nikjer drugje. Pri pripravi etnološkega prispevka k pravilniku o siru trniču je sodeloval tudi prof. dr. Janez Bogataj, ki je med drugim zapisal »da so trniči vrsta posušenih sirov z Velike, Male in Gojske planine, oblikovanih in okrašenih iz kislega sira ter imajo ne le prehranjevalni, ampak tudi ritualno-simbolni pomen. Domačini imenujejo tak sir »trnč« (Bogataj 2011). Znanje izdelovanja trničev se je v precej omejenem številu ohranilo v današnji čas.

Trniče so izdelovali iz posnetega kislega mleka, število izdelanih trničev pa je bilo vedno parno, saj so te sire pastirji podarjali ženam in dekletom kot darila oziroma darove v znak zvestobe in ljubezni, pomenili so tudi obljubo zakona. Po nekaterih izjavah sogovornikov naj bi bil par okrašenih trničev pravzaprav podoba ženskih dojk, saj so pastirji menili, da »ima tudi ženska prsi v par«. O izvirih in razvoju te vrste sirov je razmeroma malo znana. Vsi raziskovalci so enotnega mnenja, da lahko govorimo o arhaični pojavi obliki, ki ne skriva le vprašanja o vlogi in pomenu medspolnih odnosov v t. i. tradicionalni družbi, ampak

nas privede tudi do hipotetičnih sklepanj o povezanosti s staroselskimi kulturami in z antiko (Bogataj 2011).

Okrašeni darilni siri trniči z Velike, Male in Gojske planine so brez dvoma ena od posebnosti kulturne dediščine pastirstva in pastirske kulture na tem delu slovenskega prostora (Bogataj 2011). Zaščita pomeni tudi postavitev določenih pravil, ki se jih bodo morali izdelovalci v prihodnje držati (postopek izdelave, velikost, oblika in podobno). Izdelana bo tudi grafična podoba ter oblikovana enotna embalaža, v kateri se bodo trniči tržili kot turistični spominek.

Aktivnosti na Veliki planini Center za razvoj Litija izvaja v okviru mednarodnega projekta »Prisluhni glasu vasi« (angl. Listen to the Voice of Villages), ki ga sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj. Splošni cilj projekta je izboljšanje konkurenčnosti in privlačnosti obrobnihih podeželskih naselij z neizkoriščeno naravno, kulturno in tradicionalno dediščino z novo turistično zvezo, katere glavni cilj bo zavzemanje za trajnostni turizem. Poleg tega je pomembno ustvariti nov model upravljanja za razvoj turizma (trajnostni turizem ali nišni turizem), kot tudi za spodbujanje in izboljšanje turistične ponudbe podeželskih območij. Projektna ideja izhaja iz žal negativnega konteksta, ki je tipičen za številna območja Srednje Evrope, označujejo pa ga problemi depopulacije, demografskih sprememb zaradi hitrega staranja prebivalstva ter pomanjkanje in nezadostnost prostorskih razvojnih politik. Ta ruralna območja imajo že dolgo časa težave s konkurenčnostjo, privlačnostjo in z nezaposlenostjo. Na drugi strani pa imajo ti predeli ogromno naravno, kulturnozgodovinsko in rokodelsko bogastvo. Ti viri lahko ob primernem

* Tina Mučič, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., delo na evropskih projektih, Center za razvoj Litija, d. o. o. 1270 Litija, Kidričeva cesta 1, E-naslov: tina.mucic@razvoj.si